

KONVERENTS ANTIIKKEELTE ÕPETAMISEST EESTI KOOLIDES

Poolel teel Euroopasse

6. märtsil toimus Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia osakonna ja MTÜ Morgensterni Seltsi eestvõttel rahvusvaheline konverents „Ladina ja vanakreeka keele algõpe gümnaasiumides ja kõrgkoolides 21. sajandi algul: väljakutsed ja eelised”. Konverents lähtus Tartu Ülikooli filosoofia teaduskonnas toimuvast õppekavade reformist, mille kohaselt on alates 2015/2016. õppeaastast võimalik omandada magistriõppes mitme võõrkeele õpetaja, aga ka teaduskonnas õpetatavate eesti filoloogia, ajaloo jt magistriprogrammide raames ladina keele õpetaja lisaeriala. Kokkusaamise eesmärgiks oli kaardistada praegune antiikkeelte õpetamisseis Eestis, selgitada välja lõpetajate tööleasumiseks vajalikud ettevalmistavad sammud gümnaasiumide riikliku õppekava ning õppematerjalide valmistamise vallas ning võrrelda Eesti kogemusi Euroopa teiste piirkondade ladina keele õpetamistavadega. Neljateistkümne esineja seas olid endised ja praegused ladina keele õpetajad ja õppejõud, TÜ klas-

sikalise filoloogia üliõpilased ning viis väliskülalist Läti, Ungari, Taani ja Saksa gümnaasiumidest ja ülikoolidest.

Ajalooline taust

Ühelt poolt on ladina keel vanim Eesti ala koolides järjepidevalt õpetatud aine (alates XIII sajandist), teisalt aga sajandeid ainuke Eestis õpetatud võõrkeel. Alles reformatsiooni järel tulid ladina keele kõrval õpetamisele vanakreeka ja heebrea keel, XVII sajandi lõpust alates üksteise järel prantsuse, inglise ja vene keel. Varasemate sajandite võõrkeeleõpe oli suunatud Eestimaa mitte-eestlastest (peamiselt sakslastest ja rootslastest) elanikkonnale ning alles XIX sajandi keskpaigas tekkis esimestel eestlastel vene või saksa keele vahendusel ladina keele õppimisvõimalus.

Küsimus, kas ja kuidas õpetada ladina keelt eestikeelses gümnaasiumis, kerkis esmakordselt 1918. aastal. Tartu Ülikooli esimene eestlasest klassikalise filoloogia professor Pärtel Haliste

kirjutas 1926. aastal klassikaliste keelte õpetamise kohta: „Ei ole siin tegemist tagasipöördumisega mingisugustele keskaegsetele positsioonidele, vaid küsimusega on seotud olulised tulevikuväljavaated. Ilma kreeka ja ladina keelele pole tõsiselt humanitaarset haridust, seda aga vajame eeskätt, veel rohkem tulevikus kui olevikus.”⁽¹⁾ Praktilise lahendusena pidas ta miinimumiks kaht klassikalist gümnaasiumi Eestis, üht Tallinnas ja teist Tartus. Haliste programm oli pigem tagasihoidlik, sest 1920.–1940. aastatel oli Eestis põhjaliku ladina ja kreeka keele õpetusega gümnaasiume palju rohkem ja neid jagus kõigisse Eesti piirkondadesse.

Nõukogude Eesti keskkoolides ladina keele õpetamistraditsioon katkes. Alles 1988. aastal taastati see esmalt Õismäe (humanitaar)gümnaasiumis entusiastliku õpetaja Kristiina Leinemanni initsiatiivil, kusjuures ladina keele õpe on sellest ajast alates hõlmanud kolme õppeaasta vältel kolme (viimastel aastatel kaht) tundi nädalas. 1989–1999 õpetati samas koolis ka vanakreeka keelt. Õismäe gümnaasiumi eeskuju järgisid teised gümnaasiumid: ühelt poolt koolid, kus taastati ajalooline järjepidevus (nt Viljandi maagümnaasium, kus enne Teist maailmasõda ja selle ajal oli ladina keelt õpetanud legendaarne Anton Härma, või Hugo Treffneri gümnaasium (HTG), Tartu Raatuse gümnaasium jt), teisalt paigad, kus leidis entusiastlikke õpetajaid ja motiveeritud koolijuhte (nt Noarootsi gümnaasium, Tartu Karlova gümnaasium, Audru keskkool, Türi keskkool jt).

Ladina keel on Eestis nagu teisteski Euroopa maades olnud just see võõrkeel, mis andis sajanditeks mudeli teiste võõrkeelte õpetamiseks. Ladina keele õpetuses varem domineerinud gramma-

tikakeskse õpetamismeetodi tõttu on selle eeskuju peetud süüdlaseks moodsate võõrkeelte õpetamise väheses resultatiivsuses kuni sellise väiteni välja, et eesti lapsed ei saa (nude) nõukogude ajal selgeks vene, saksa ega inglise keelt ning vene rahvusest lapsed eesti keelt.

Praegune olukord Eestis

Ladina keelt õpetatakse 2014/2015. õppeaastal kümnes Eesti üldhariduskoolis, neist ainult kolmes (Sütevaka humanitaargümnaasium, Õismäe gümnaasium, Tallinna vaba waldorfkool) humanitaarsuunas kohustuslikuna sellises mahus, mis võimaldab lugeda ladina keele õppe VÕTA-programmi järgi arvestatuks ülikooli humanitaarerialadele astujatel. Ülejäänud gümnaasiumides on tegemist sissejuhatusega ladina keelde (1–2 perioodi) ja just nendes kohtades tunnevad õpilased enim vajadust ladina keele õppe mahu suurendamise järele, nii et seda oleks võimalik arvestada VÕTA-programmi alusel tulevaste ülikooliõpingute ajal. Konverentsil esitles värsket põhjalikku uuringut sel teemal HTG vilistlane ja praegune TÜ klassikalise filoloogia osakonna üliõpilane Marilyn Fridolin. Küsitlenud 157 HTG vilistlast perioodist 1999–2014 ning 91 praegust HTG gümnaasisti, selgus, et ladina keele võimalik maht võiks õpilaste hinnangul nagu teisteski võõrkeeltes ulatuda 5–6 perioodini: kui juba õpetada, siis palju rohkem, sest muidu ei saa keelest piisavat ülevaadet ja ühest kursusest ei sünni olulist kasu.

Viies ettekandes ladina keele õpetust pakkuvate koolide õpetajailt ja koolijuhtidelt (Marcus Hildebrandt – HTG, Kristiina Leinemann – Õismäe gümnaasium, Heiki Haljasorg – Tartu katoliku kool, Andrea Bochesse – Tallinna vanalinna hariduskolleeegium (VHK) ja Tartu katoliku kool ning Maris Valtin – Tallinna vaba waldorfkool) selgus, et kuni gümnaasiumide riiklikus õppekavas ei

¹ P. Haliste, Humanitaarse hariduse küsimus meie keskkoolides. – Hagerist Hellassen. Koostanud Ivo Volt. (Eesti mõttelugu 109.) Tartu: Ilmamaa, 2009, lk 226.

ole ladina keelt otsesõnu mainitud, rääkimata ühtsest ainekavast, sõltub ladina keele valikuvõimaluse pakkumine kooli juhtkonna ning entusiastliku õpetaja initsiatiivist ja koostööst.

Ainekavade kõrval on teiseks probleemiks, et seni puudub eakohane ja moodsatest õpetamismeetoditest lähtuv ladina keele õpik gümnaasiumiastmele. Eestindatud tõlkeõpik „Ludus. Ladina keele õpik algajale I” ja edasijõudnuile II (kirjastus Tea, 1998 ja 2001) koos abimaterjaliga eesti keele baasil õppijale „Ludus Estonicus” (A. Lill, K. Viiding, 1999) on Austrias mõeldud ladina keelt teise võõrkeelena õppivatele põhikooliastme õpilastele ja on gümnaasiumiastmes kasutamiseks naiivse võitu. Katri Türgi koostatud „Ladina keele õpik: omne initium difficile est” (Avita 1998) on teadaolevalt kasutusel ainult ühes koolis, sest õpikus on liiga palju keelevigu ning selle ülesehitus on vanamoodsalt grammatikakeskne. Ülikoolis kasutatav „Studia Latina” (M. Kanter, A. Lill, M. Ristikivi) ei sobi ei mahu ega akadeemilisuse tõttu gümnaasiumiõpikuks.

Seepärast valitseb ladina keele õpetuses olukord, kus paljud õpetajad koostavad ise õppematerjalid ning kujundavad õpetamismetoodika, kasutades abimaterjalina muude maade õpikuid ja e-õppe keskkondi. Nii on sündinud VHK ning Tartu katoliku koolis (põhikooli õpilastele) kasutatav kultuuriloolisem lähenemine (A. Bochese), Tallinna toomkoolis (ning varem ka 32. keskkoolis) rakendatav väärtuskasvatustliku suunitlusega lähenemine (H. Haljasorg), akadeemilisem õpetamisviis HTG-s (M. Hildebrandt) ja Õismäe gümnaasiumis (K. Leinemann) või siis eklektilisem metoodika Tallinna vabas waldorfkoolis (M. Valtin).

Arvestades kahekümne viie õpetamis-aasta jooksul kogunenud tähelepanekuid, on ladina keele õpetajad-õppejõud valmis kokku panema Eesti gümnaasiumidele mõeldud ladina keele õpiku.

Võrrelda teistega, õppida teistelt

Ladina keele õpetamine on endiselt vee-lahe, mis jagab Euroopa kolmeks: endised NSVL vabariigid, endised sotsialismimaad ning Lääne- ja Põhja-Euroopa maad. Selle kriteeriumi järgi oleme ikka alles poolel teel Euroopasse, euroopalike väärtuste tagamaade tundmise juurde. Olukord on hullem veel üksnes Lätis, kus ladina keelt saab gümnaasiumi tasemel õppida vaid kahes Riia gümnaasiumis, sealgi valikainena, kasutusel on esimene Läti Vabariigi aegsed õpikud ning „Ladina-läti sõnaraamat” on pärit 1950. aastatest. Samas selgus Läti ülikooli doktorandi Līva Bodniece ettekandest, et kõigis kuues Läti ülikoolis on ladina keele baasõpetus (Eestis on see taandunud kolme ülikooli: TÜ, EMÜ ja TLÜ).

Ülevaatest ladina keele gümnaasiumiõpetuse kohta Ungaris (konverentsil tutvustas seda Debreceni ülikooli antiikajaloo dotsent Levente Takács) selgus endiste sotsialismimaade põhimõttelisem lähedus pigem Lääne- ja Põhja-Euroopa kui Eesti või Läti õpetamismudeliga. Ungaris on ladina keel olnud kohustuslik ja osas koolitüüpides valikõppeaine kogu Teise maailmasõja järgsel perioodil, varieerunud on ainult selle maht ja kestus (maksimaalkestus 8 aastat). Ungari haridusministeerium otsustas klassikalisest filoloogist haridusministri Zoltán Gloviczki (minister 2010–2013)(2) juhtimisel 2013. aastal alustada kõigis koolitüüpides kohustuslikku ladina keele tutvustamist 5.–6. klassis õppeainena „Meie antiikne pärand”,(3) ning alates 7. klassist jätkata seda juba keeleõpetusega kitsamas tähenduses. Reformile osaks saanud reaktsioonide põhjal vahetati kohustus-

² Gloviczki avaldas doktoritöö Ovidiuse luule alal „Ovidius ars poeticája” 2008. aastal Budapestis.

³ Suur osa Ungari alast kuulus esimestel Kristuse-järgsetel sajanditel Rooma impeeriumi koosseisu.

likkuse kriteerium siiski valikulise vastu. Ladina keele õpetajate ettevalmistus toimub viies Ungari ülikoolis viieaastase õppena, seda pakutakse eraldi rühma-des gümnaasiumiastmes ladina keelt õppinuile ja algajaile. Vanakreeka keelt õpetatakse tulevastele ladina keele õpetajatele kolm semestrit.

Ilmselt üks efektiivsemaid ja võimaliku eeskujuna arvestatavamaid ladina keele õpetamise süsteeme toimib Taanis. Põhikoolides ladina keelt ei õpetata, kuid saja kümnes Taani saja viiekümnest gümnaasiumist õpetatakse pärast sealset gümnaasiumide reformi 2005. aastal ladina keelt suuremas või väiksemas mahus. Minimaalses mahus, s.o ühe õppeaasta vältel kahe kursusena on ladina keel 75 gümnaasiumis. Õppeaine nimeks on avapoolaastal üldkeeleteadus, millest pool on pühendatud ladina keelele, teisel poolaastal ladina keele põhikursus. Ülejäänud 35 gümnaasiumis järgneb sellele kombinatsioonile ladina keele jätkukursus, nii et kokku õpetatakse süvaprogrammi järgi ladina keelt kaks ja pool aastat, kolm 90-minutilist tundi nädalas. Kahe aasta jooksul lisandub sellele ka vanakreeka keel. Taani gümnaasiumide mudelit tutvustanud Kopenhaageni N. Zahle gümnaasiumi ladina ja kreeka keele õpetaja ning Taani ladina keele õpetajate seltsi esimees Rasmus Gottschalck Rasmussen tõi esile ka mõned kesksed õpetamispõhimõtted, nagu võimalikult kiire liikumine ladina- ja kreekakeelsete originaaltekstide lugemise juurde (kunstipärase, mitte reaalse taanikeelse tõlke abiga), rohke rühmatöö rakendamine ning koolieksamil ladina ja kreeka keele kombineerimisvõimalus mõne sisult lähedase ainega (nt ladina keel pluss ajalugu või ladina keel pluss riigiteadused või ladina keel pluss geograafia).

Üks mahukamaid ladina keele õpetamismudeleid ülikoolieelses õppes on Euroopa koolidest Saksamaal. Konverentsil tutvustas seda Göttingeni ülikoo-

li ladina keele didaktika professor Peter Kuhlmann. Ladina keelt on võimalik valida juba põhikoolis teise võõrkeelena (valib umbes 3 % õpilastest). Enim valitakse ladina keelt siiski kolmanda keelena gümnaasiumiõppe alguses ja õppijate arv on viimasel aastakümnel kasvanud. Käesoleval õppeaastal on Saksamaa gümnaasiumides ladina keele õppijaid umbes 700 000, st 40 % gümnaasiumiõpilastest; õpetajaid rohkem kui 10 000. Ladina keele õpetajaks õppimise süsteem võimaldab pühendada bakalaureuseõppe kolm aastat erialaõppele ning jätta kaks magistriõppeaastat pedagoogilis-didaktilisele õppele. Esimene õpetajakoolituse aasta sisaldab teoreetilist õpet kombinatsioonis praktiseerivate õpetajate jälgimisega klassiruumis, teise aasta veedavad Saksamaa klassikaliste keelte õpetajad juba iseseisvalt õpetades.

Konverentsipäeva kokkuvõttes nenditi, et ladina keele varajasel õpetamisel põhikoolis õigustab ennast muude maa-de kogemuse, aga ka viimase õppeaasta jooksul Tartu katoliku koolis toimunu põhjal pigem kultuurilooline lähene-mine, mille tulemusel tekib positiivne suhe keelega ja alus edasisele huvile. Ladina keele õppimine peaks selles astmes olema kindlasti mänguline, kuid mitte meelelahutuslik. Kuid põhikoolis õpetamine peaks tekitama õpilastes ka esmase arusaama keeletüpoloogiatest ja keeleuniversaalidest. Hiline ehk gümnaasiumiastmes algav ladina keel on tõhusam üldkeeleteadusliku mõtlemise arendamisel toomaks õpilasteni teadmise ladina keelest kui Euroopas toimunud lingvistiliste arengute prototüübist, arusaama, et see, mis juhtus kunagi vanakreeka ja ladina keele vahel, toimus hiljem ladina ja uute keelte vahel, ning aitab mõtestada maailmakeelte ja väiksemate keelte vahel edaspidi toimuvat.

KRISTI VIIDING